

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה, על תחילת נאומו של משה לבני ישראל, בו הוא חוזר על אירועים שאירעו לעם ישראל במצרים ובמדבר סיני. בדבריו מזכיר משה את בקשתם של בני ישראל לעבור דרך ארץ שעיר בדרכם לארץ ישראל, בקשה שנדחתה על ידי האדומים, למרות שעם ישראל הציע להם כסף תמורת האוכל והמים שיאכלו וישתו בדרך.

כפי שנראה בהמשך, חז"ל במסכת עבודה זרה (לז ע"ב) למדו מפסוק זה את האיסור לאכול אוכל שבושל על ידי גוי, ובכך נעסוק הפעם. דין זה מצוי מאוד ולא רק לגרים בחו"ל - במסעדות ובבתי מלון לא מעטים גויים מבשלים את האוכל, ובעקבות כך יש לברר: איזה מאכלים כלולים בגזירת 'בישולי נכרים', וכיצד יכולים בתי העסק 'להפוך' את המאכל לבישולי יהודי ולפתור את הבעיה.

בישולי נכרים

הגמרא במסכת עבודה זרה (לה ע"ב) מונה מספר איסורים הקשורים לדיני אוכל: אכילת פת גויים (בו לא נעסוק הפעם), מאכלים שבישל גוי (שלקות), חלב שגוי חלב מבלי שישאל רואהו (עיין בדף לפרשת וירא שנה א' בעניין זה) ועוד. נחלקו הפוסקים האם מדובר באיסור דאורייתא או דרבנן, מחלוקת שמשפיעה על הדין במקום שיש ספק מאכל אסור, שבדרבנן מקילים ובדאורייתא מחמירים:

א. **רבינו תם** (ד"ה והשלקות) סבר, שהאיסור לאכול אוכל שבישלו גוי - קדום יותר מהאיסור לאכול פת נכרי. ראייה לדבריו הביא, מכך שהגמרא למדה בהתחלה את איסור שלקות מהפסוק בפרשתנו "מים בכסף תתן לך". אמנם לבסוף הגמרא דוחה את הראייה, אבל עצם כך שהייתה הווא אמינא ללמוד מפסוק, מוכיחה שמדובר בגזירה קדומה יותר.

מדוע על השלקות גזרו לפני גזירת הלחם? **רבינו יונה** (מובא בריטב"א ד"ה ושלקות) פירש, שבמצאות בה יהודים וגוים מעורבים יחד ולא תמיד יש מאפיות ליהודים, גזירה על אכילת לחם של גויים קשה מאוד, ולכן העדיפו שלא לגזור אותה בהתחלה וגזרו רק על השלקות. לאחר מכן, כאשר ראו שיש יותר מדי קירוב דעת עם הגויים, הוסיפו גם את הגזירה על הלחם, ובלשונם:

"וגם הרב רבינו יונה ז"ל כך פירש בשם רבותיו כפירושו של רבינו תם ז"ל, ויהיב טעמא למילתא (= ונתן טעם לדבריו), כי בתחילה לא רצו לגזור על הפת מפני חיי נפש כי הרבה סומכין על הפלטר (= האופה) מה שאין כן בשלקות, ואחרי כן כשראו שצריך לגזור בדבר יותר ושהיה לו קירוב עם הגוים מחמת הפת גזרו עליו."

ב. **הריטב"א** (שם) חלק על דבריהם, וסבר שעל פת הגויים גזרו לפני גזירת השלקות, וכפי פשט המשנה שמונה את איסור אכילת לחם שאפה גוי קודם השלקות. לדעת הריטב"א, הסיבה שהגמרא שואלת מהו מקור איסור אכילת שלקות, אינו בגלל שהמקור קדום, אלא בגלל שמדובר בגזירה פחות סבירה מהגזירה על לחם (שמקרב הרבה יותר), לכן חיפשו אסמכתא בפסוקים.

טעם האיסור

לאחר שראינו את האיסור לאכול מאכלות אסורות, נראה את מחלוקת הראשונים מדוע אסור לאכול אוכל שבישל גוי:

א. **רש"י** (לה ע"ב והשלקות) פירש, שהטעם של גזירת השלקות זהה לטעם שנאסר יין של גוי - משום חתנות. אם גוי יבשל ליהודי, עלולה להיווצר קירבה ביניהם, דבר שיוביל לחתונה בין בתו של הגוי ליהודי וכפי שקרה פעמים רבות בהיסטוריה. כך פירשו גם **הריטב"א** (שם), **הרמב"ם** (מאכלות אסורות יז, ט) ועוד, ובלשונם של הרמב"ם:

"ויש שם דברים אחרים אסרו אותן חכמים ואף על פי שאין לאיסורן עיקר מן התורה גזרו עליהן כדי להתרחק מן העכו"ם עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חתנות, ואלו הן: אסרו לשנות עמיהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך, ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן."

ב. **רש"י** בהמשך הגמרא (לח ע"א ד"ה מדרבנן) חלק וסבר, שרק שתיית יין גויים נאסרה מחשש לחתנות, משום ששתיית יין מביאה קירבה מרובה. אכילת מאכל שעשאו גוי לעומת זאת נאסר, בגלל החשש שהגוי יערב דבר טמא בתוך המאכל ויכשיל את היהודי במאכלות אסורות, וכך הביא גם **האור זרוע** (עבודה זרה קצב) בשם **הרשב"ם**.

נפקא מינה בין השיטות, יכולה להיות בדינו של מומר (יהודי חוטא) שבישל אוכל. **הפתחי תשובה** (יו"ד קיג) הביא בשם **התפארת למשה**, ששאלה זו תלויה במחלוקת הראשונים. אם הטעם הוא משום חתנות, אז אין בעיה, כי אחרי הכל בתו של המומר יהודייה. לעומת זאת אם הטעם הוא שמא יאכילנו דבר טמא - חשש זה שייך גם במומר.

למעשה פסק להקל מכיוון שמדובר בספק דרבנן, וכך נקטו להלכה גם **החתם סופר** (או"ח קכד) **כף החיים** (שם) ו**הרב אשר וייס** (דברים), שצירפו את העובדה שלדעת רוב הפוסקים כפי שראינו לעיל הטעם משום חתנות. **הפרי מגדים** (או"ח שכה) לעומת זאת נקט שמאכל של מומר אסור באכילה, וככל הנראה תפס שהטעם העיקרי הוא שמא יאכילנו דבר טמא (ועיין הערה¹).

אלו מאכלים נאסרו

לאחר שראינו את טעמי הגזירה וההשלכות לכך, יש לראות את המחלוקת בשאלה איזה מאכל נאסר. כפי שכותבת הגמרא (לח ע"א), לא כל מאכל שגוי מבשל אסור משום בישולי גויים, ונחלקו האמוראים מה נכלל בגזירה:

א. לדעת חכמי סורא, כל דבר שזקוק לבישול כדי לאוכלו - יש בו משום בישולי גויים. משום כך ירקות וכדומה, אינם נכללים בגזירה, כי אפשר לאוכלם חיים. ב. חכמי פומבדיתא חלקו וסברו שירקות נכללות בגזירה, ורק מאכלים שאינם מספיק חשובים כדי לעלות על שולחן מלכים (למשל גרעינים), אין בהם משום איסור בישולי גויים.

¹ בעבר (ויקרא שנה א') עסקנו בשאלה האם שייכים כיום דיני מומר, או שמא מי שאינו מקיים מצוות נחשב תינוק שנשבה, וראינו את מחלוקת הפוסקים בעניין. במקרה זה לעומת זאת, כולם יודו שיש להתייחס למי שאינו שומר מצוות כמומר, מכיוון שהחשש הוא שמא יערב טריפות, ואם אותו יהודי חשוד על כך, אין זה משנה אם גדרו כתינוק שנשבה או כמומר.

מה הסברא להקל במאכלים אלו? **הרמב"ם** כתב, שהסיבה המרכזית לגזירה לאיסור בישולי גויים היא החשש שמא יוצר קירוב בין היהודי לגוי, ובמאכל פשוט או שאין הכרח לבישול, הגוי לא יזמין את היהודי לביתו, ואין חשש שתיווצר קירבה. אפשרות נוספת כתב **הרשב"א** (תורת הבית ז, ג) שמכיוון שמדובר במאכלים פשוטים, גם אם היהודי יאכלם בבית הגוי לא תיווצר קירבה.

השתתפות ישראל בבישול

למרות שכפי שראינו אסור לאכול לחם שאפא גוי, חכמים הציעו פתרון כיצד להפקיע את הלחם 'מרשותו' של הגוי. אם ישראל משתתף באפיה, מדליק את התנור וכדומה - מותר לאכול מהלחם. נחלקו הראשונים האם היתר זה נאמר גם בבישולי גויים:

א. **הר"ן** (טו ע"ב בדה"ר) סבר, שרק באפיית לחם הקלו בהסקת התנור, כיוון שהיא מלאכה משמעותית בהכנתו, אבל בבישול שאר דברים הדלקה של האש בלבד אינה מספיקה. ראייה לשיטתו הביא מדברי הגמרא הכותבת, שבשר לא נחשב בישולי גויים אם ישראל מניחו על האש, משמע שצריך להשתתף בבישול ממש ולא רק בהדלקת האש, ובלשונו:

"מיהו (= ומכל מקום) דווקא בפת, לפי ששגירת התנור היא מלאכה מיוחדת בו, אבל בשאר תבשילין לא. והכי מוכחא כולה שמעתין דאמרין שופתת אשה קדרה, ואמרין הניח ישראל בשר על גבי גחלים ומשמע דהדלקת האש בלחוד לא מהני (= לא מועילה) וכן כתבו הראשונים ז"ל, ואין בדבר ספק כלל."

כדבריו פסק להלכה גם **הריב"ש** (סי' תקיד), וכן הסכימו הפוסקים הספרדים וביניהם **השולחן ערוך** (יו"ד קיג, ו), **הבן איש חי** (חקת, יח) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ה, י). לשיטתם לא די שהיהודי יניח את הקדירה על האש, אלא צריך שבזכות הנחתו המאכל יתבשל לפחות שליש בישול ובדומה להלכות שבת (בישול בן דורסאי').

ב. בניגוד לדעת הפוסקים הנ"ל, **הרמ"א** (דרכי משה אות ד) פסק בעקבות **המרדכי** (תתלא) ו**תרומת הדשן**, שנוהגים להתיר את בישולי השפחות הגויות שהיו מבשלות בבתי היהודים, כי וודאי אחד מבני הבית חיתה בגחלים במהלך הבישול. יוצא מדבריו, שאפילו אם היהודי לא הדליק את האש אלא רק חיתה בגחלים - פעולה זו כבר מפקיעה את הבישול מבישולי גויים, ובלשונו:

"ובהגהות שער דורא כתב בשם מהרא"י (סי' עה אות ב) ז"ל, בכמה מקומות נוהגין להתיר להניח שפחות גויות לבשל ולצלול בבית, ואין שולחין יד בתבשיל או בצלי כלל, ואפשר שסמכו אהא דאי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית בגחלים. ושמעין מכאן, דחיתוי מהני אפילו לא כיוון להתיר על ידי חיתוי זה, אלא עשאו בלא כוונה וכן הוא בכלבו²."

בעקבות דברי הרמ"א, בחלק מהמסעדות נהוג להשאיר להבה מחוברת לגז שדולקת באופן קבוע, וממנה לוקח הגוי אש, וכך אפשר לעשות בבתיים בהם יש עובד/ת זר/ה. אמנם מובא בשם **הגרש"ז אויערבך** (שערי הוראה יו"ד עמ' קט), שראוי להחמיר ולא לסמוך על אש הדולקת באופן קבוע, ושכל תבשיל ותבשיל על היהודי לדליק את האש, בכל זאת מעיקר הדין דבר זה מותר.

הדין בדיעבד לספרדים

במסעדות ובבתי מלון רבים מעסיקים פועלים ערבים שמבשלים את האוכל, ורבים נוהגים לסמוך על הרמ"א, מכיוון שכדי לצאת ידי חובת השולחן ערוך שמצריך שליש בישול, יש לממן עובד יהודי נוסף שיבשל את האוכל (דבר שעולה כסף רב). **הרב עובדיה** (יבי"א יו"ד ט, ו) דן האם בליית ברירה אפשר להתארח במקומות אלו, ולמעשה פסק שיש למקלים על מי לסמוך בגלל מספר סיבות:

סיבה ראשונה: כפי שראינו לעיל לדעת הרמ"א מספיק שהיהודי (או משגיח הכשרות במקרים הללו) ידליק את האש בלבד. אמנם הספרדים פסקו להלכה כדעת השולחן ערוך והבן איש חי, אך טוען הרב עובדיה שפסקו כמותו רק 'בתורת ספק', ולכן כאשר יש צירופים נוספים אפשר להקל.

סיבה שנייה: המהריט"ץ (קסא) פסק, שמאכל המתבשל בבית חרושת לא שייך בו איסור בישולי גויים, מכיוון שבכהאי גוונא אין קירוב שיכול להביא לחתנות. אמנם **הריב"ש** (תקיד) כתב שחז"ל לא חילקו בין המקרים, וכך פסקו **הרשב"ץ** (א, פט) ו**החיד"א** (שיו"ב קיב, ט), אך מכל מקום ניתן להוסיף את שיטתו כסניף להקל, וכן כתב **האגרות משה** (יו"ד א, מח) שאין למחות במקילים.

סיבה שלישית: נחלקו הראשונים, מה דינם של שפחות המבשלות בבית יהודים. **הראב"ד** (תוספות ד"ה אלא) סבר, שחז"ל לא גזרו על בישולי גויים כאשר הבישול מתבצע בביתו של היהודי, כי אז החשש שמא יערב הגוי דבר טמא או שמא הדבר יוביל לחתנות נמוך. **רבינו תם** (שם) חלק על דבריו וסבר, שחז"ל גזרו גזירתם בכל עניין, ולא חילקו בין המקומות, ותמיד יש לחוש, ובלשונו:

"אומר ר' אברהם דאסרו חכמים רק כשהעובד כוכבים מבשל בביתו, אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים. ולא הודה לו רבינו תם דכיון שהעובד כוכבים מבשל, לא חלקו כלל חכמים בין רשות ישראל לרשות העובד כוכבים ולעולם יש לחוש."

להלכה **השולחן ערוך** (קיג, ד) פסק כדעת רבינו תם האוסר, מכיוון שכמותו נקטו להלכה גם **הרא"ה** (בדק הבית ג, ז) ו**הרשב"א** (א, no). **הרמ"א** (שם) לעומת זאת, שמקל בכל ענייני בישולי גויים פסק, שבדיעבד אם הגוי בישל ללא ידיעת היהודי אפשר להקל ולהסתמך על דעתו של רבי אברהם.

טען הרב עובדיה בעקבות **הבן איש חי** (רב פעלים או"ח ד, ו) ופוסקים נוספים, שאמנם השולחן ערוך פסק כדעת הרשב"א, וגם הרמ"א הקל רק בדיעבד, אבל הרי דעת רבי אברהם שאפשר להקל לכתחילה - לכן אפשר לצרף את דבריו להקל בבית מלון ובמסעדות, שהפועלים שכירים של יהודי ונחשבים כאילו עובדים בביתו.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה כדי שעוד אנשים יקראו...

² יש להוסיף, שחלק מהפוסקים הספרדים לא דחו לגמרי את פסק הרמ"א. כפי שראינו בעבר (דברים שם), **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ט, ו) דן האם ניתן לספרדים להקל ולאכול בבתי מלון בהם סומכים על דברי הרמ"א. למעשה, בעקבות צירוף דברי הראב"ד שנראה בהמשך, המהריט"ץ שסבר שבבישול בבתי חרושת אין איסור בישולי גויים, ודברי הרמ"א שדי בהדלקת האש הוא פסק שניתן לסמוך עליו.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com